

АНОНИМЕН ПЪТЕПИС

/1621/

Пътеписът представя впечатленията от пътуванията на извънредния френски посланик в Цариград Луи де Е, барон дьо Корманен. Този френски дипломат е роден около 1600 г. в Монтархис в семейството на кралски съветник. Бащиното му положение улеснява дипломатическата му кариера при Луи XIII. Луи де Е е изпратен на два пъти в Леванта за изпълнение на задачи в духа на големите планове на Ришельо за разширение влиянието на Франция на Изток и в Европа. Франция се стреми да стане покровител на всички католици в Леванта. Луи де Е заминава, за да уреди узурпиранията от други вероизповедания права на францисканските монаси в Ерусалим. За целта той минава през Цариград, където получава официални султански документи и преодолява чрез тях много затруднения в Ерусалим, където мисията му завършва успешно. През 1626 г. той пътува още веднъж на Изток с намерение да допринесе за уреждане отношенията между Турция и Персия, което би улеснило френските планове за разширение на влиянието и търговските връзки на Франция в Близкия Изток. Луи де Е трябва да отиде в Исфахан, където чрез преговори с шах Абас да получи правото на френско покровителство над католиците и търговски монопол в Персия. В Цариград обаче той среща пречки от страна на постоянния тамошен посланик граф Дьо Сези. Моментът е неблагоприятен, за да внушава на турските управляващи среди идеята за мир с Персия. Луи де Е се връща обратно, без да е изпълнил нещо поради съпротивата на граф Дьо Сези.

Наред с тези дипломатически задачи той пътува в Дания и Русия с цел да създаде враждебно обкръжение за Хабсбургите, най-опасните политически съперници на Франция по това време.

Огорчен от Ришельо, Луи де Е отива да преговаря от името на Орлеанския дук с хабсбургския двор. Поради това той бива обвинен в изменничество и убит през 1632 г.

Пътеписите за пътуванията му през Балканите в 1621 и 1626 г., вероятно дело на някой от секретарите му, въпреки явните заимствувания от пътеписите на Б. Рамберти, П. Белон, Г. Постел, Н. Дьо Николе и др. подсказват за острата наблюдателност на автора. Те съдържат сведения не само за пропътуваните места, но за режима на тези места, положението

на населението и отчасти за историята на различните селища, за облика на централното управление и пр.¹

Анонимният пътепис за Луи де Е, барон дьо Корманен, е претърпял няколко издания.² Бележките за Балканите са превеждани на сърбохърватски език от П. Маткович, И. Томич и Р. Самарджич.³ Нашият превод е по изданието от 1624 г.⁴

През Виена, Буда и Белград посланичеството на Луи де Е, барон дьо Корманен, се отзовава по течението на реката Морава.

„На другия ден на два часа от Ягодина⁵ намерихме реката Морава, която извира от високите планини на България, минава през Сърбия и се влива в Дунава. Тя е голяма приблизително колкото Марна, но много по-бърза. Забавихме се доста, за да я преминем, защото имаше голямо струпване на коли и освен това лодкарите бяха много несръчни. Тъй че бяхме принудени да спрем в едно село, наречено Паракин⁶, близко до реката и изцяло почти населено с турци. Между Паракин и Разена⁷, където отидохме да отседнем, се виждат следи от стар път с много надписи, но толкова изличени, че нищо не може да се разпознае там, освен че буквите са латински. Този ден успяхме да вървим само 9 часа поради закъснението при реката. На другия ден вървахме единадесет часа из горите. Като преминахме по брод рекичката Банарайка, където обядвахме сред една ливада, пристигнахме в Нис, малък град, в който живеят всички спахии — тимариоти от околността. Има и дворцови еничери и спахии, които са там на гарнизон колкото заради охрана на пътищата, толкова и за да държат в подчинение десетте хиляди християни, живеещи на две левги около града. Там личат много развалини, които свидетелствуват, че [градът] е бил на много по-голяма почит между християните, отколкото между тях. Реката на Нис, която местните хора наричат Нишава, идва от съседните планини на България, минава край града, от който е заела името, и се влива на две левги по-долу в реката Морава. Нис все още е към пашалъка Буда, но щом се мине реката, се навлиза в румилийското бейлербейство. От местните хора научихме, че реката на Нис отделя Сърбия от България. Турците, понеже нямат никаква представа от география, назовават всичките си подвластни провинции според бейлербействата. Така напр. Сърбия, която е към санджака Семендре, подведомствен на Буда, наричат страната на Семендре⁸. Тази провинция е била позната на древните

◀ Маршрут на анонимен пътеписец от 1621 г.

под името Горна Мизия. На север от нея е Унгария, на юг Македония, на изток България⁹, на запад реката Дрина, която я отделя от босненското кралство. Страната е с разнообразен терен — с хълмове и долини, почти всички пълни с гори, макар и много плодородни. Но жителите не омеят да работят, защото турците им отнемат всичко, което притежават. Градът Семендре някога е бил столица, където пребивавал деспотът. Сега той е изцяло в развалини и Белград е заел мястото му. Общият език в страната е склавонския¹⁰, който се простира чак до Романия. Сърбия е почти изцяло населена с християни, които спадат към гръцката църква. Турци има само из паланките и селата по големия път, където те драговошно се съсредоточават. Има и около 5000 романски католици, които живеят смесени с другите християни. Но те са тъй бедни, че къщите им са като покрити къшли, които пренасят от място на място, за да избягнат тиранията на тези неверници. При все това тук се живее добре, защото птиците струват само 18 денара, овцете — петнадесет су. Но що се отнася до хляба и виното, трябва да се доставят по градовете и паланките, защото няма хубави из селата.

На другия ден, 20 юни, заминахме от Нис. Поради това, че трябваше да преминем през лоши и опасни планини, комендантът на Нис ни даде 20 турци конници, за да ни придружат. На излизане от Нис се навлиза в блатиста равнина, оградена от планини, където в изобилие расте червен ориз, който съвсем не е така хубав, както белият. Напускайки тази равнина, ние се изкачихме по лоша за колите ни планина. След като вървахме 9 часа, пристигнахме в едно село, наречено Паланка на Мехмед паша¹¹, където намерихме господин Сезар Гало, извънреден посланик на императора, завръщащ се във Виена да докладва на господаря си, след като бе получил уверението на султана, че той не ще наруши договора между императора и него и не ще подпомогне никак Бетлен Габор. Господин Де Е беседва с него около 4 часа и отидохме пак да спим в Крушизмет¹² на един час път по-нататък. Това село изцяло е населено с християни. Лошото отношение на турците към тях ги кара да се събират по много, за да крадат по големия път. Затова в повечето села в Сърбия и България има места, оградени с огради, облепени с кал и слама, наречени паланки. В тях се прибират жителите, когато ги предупредят, че споменатите разбойници господствуват в полето и понякога са в дружини от по 500 души, за да окажат съпротива на турците, които биха ги нападнали. Ако ги заловят, ги набиват на кол без никакъв процес. Много е опасно, когато те са предупредени за минаването на някой знатен турчин или на посланиците на републиката Дубровник, за които знаят, че носят ежегодния си данък на султана. Бог ни пощади да не ги срещнем. Местните християни

наричат тези разбойници хайдути, които идват от Влахия, Трансилвания, но е вероятно към тях да се присъединяват и мнозина местни хора.

На другия ден, 21-ви, слязохме от планината, покрита с гори, по която се изкачихме предния ден и в чието подножие има просторна много плодородна равнина. Тя е именувана по една паланка, наречена Шеркьой¹³, където обядвахме в една лъвада покрай поток. След това, като вървахме през целия ден 13 1/2 часа, пристигнахме в село, населено с християни, наречено Драгоман. Коларите, които ни водеха, се заблудиха и вместо да ни поведат вдясно от Драгоман, поеха по пътя за едно малко село с християни. Като видяха, че пристигаме, те почнаха да се отдръпват към планинските височини, отнасяйки всичко най-хубаво, което имаха. Не бе възможно нито един да бъде накаран да се върне, защото те ни мислеха за султански чиновници, дошли само за да ги тормозят. На следния ден, 22 юни, пристигнахме в София, след като вървахме 8 часа по една равнина, по-плодородна от предишната, но по-неприятна. Тя е 14 часа надлъж и 4 нашир, обградена с много неприветливи планини — съвсем голи скали: това е една от най-населените области на България, защото там се наброяват 360 села, всички населени с християни.

Град София, столица на България, е разположена в тази равнина, на час и половина път от най-високата планина. Някои са считали, че това е Тибиск на Птолемей. Но аз научих от хората в града, че на разстояние два-три изстрела с мускет към север се намира мястото, гдето е бил някога градът Сердика. Според най-правдоподобното мнение тя е на 43 1/2 градуса височина и на 49 градуса дължина. Но високите планини на юг от нея са причина зимата тук да е по-продължителна от лятото и да вали често. Тя (София) не е затворена с никакви стени и къщите са отделени една от друга почти всички с големи градини, нещо, което прави града да изглежда много голям. Няма нищо забележително, защото той е още по-лошо застроен от други градове в Турция и местоположението е толкова нездравословно поради блатата, които го окръжават от едната страна, че ако не бе румелийският бейлербей, който установи там резиденцията си, той (градът) не ще се запази така. Повечето турци от цялата провинция живеят тук. При все това има много повече християни, между които трябва да има 100 романски католици, ръководени от един свещеник, който служи църковна служба. Почти всички от тях са дубровнишки търговци, които търгуват там, както в Белград. София е едно от най-големите кръстовища в Турция, защото оттам се минава непременно, за да се отиде в Константинопол, Венеция, Дубровник и Унгария. Тези, които желаят да идат във Венеция или Дубровник, поемат пътя през Новибазар.¹⁴ Оттам

прехвърлят през стръмните и лоши планини на Склавония и минават на този край на Венецианския залив, на който желаят. Пътят от София до залива е около 14 дни път. За да се иде в Унгария, няма друг път освен този през Белград, дълъг 8 къси дни, които могат да се вземат и за 7. Понеже е дума, че този град е седалище на губернатора на Гърция, не ще бъде неуместно да кажем, че губернаторството на Гърция¹⁵, което турците назовават Ромели беглербейлик, е най-уважаваното и първото в цяла Турция колкото поради това, че султанът има седалището на цялата си империя в Константинопол, намиращ се в неговия (т. е. румилийския бейлербейлък) обсег, толкова заради множеството подведомствени нему провинции: бейлербейт управлява Романия¹⁶, България, Македония, Албания, Епир, Ахейя и Морейя. Има 20 подведомствени санджакбейове, които са отделни управители на провинциите, и командува 33 000 войници на издръжка (с ленове), които са под негово ръководство.

Заминахме от София на 24 юни. След като вървахме 11 часа и обядвахме на една ливада, пристигнахме в Ихтиман. Това е голяма паланка, последната в България. Има много турци, докато околните села са населени с християни, тъй като турците от цялата провинция се изтеглят доброволно към София, Шаркьой или Ихтиман. България е наречена от древните Долна Мизия. Но народите, които живееха по бреговете на Волга, когато дойдоха да живеят тук, я назоваха Волгария, което бе изопачено на България. На изток от нея е Романия, на запад — Сърбия, на север — част от областта на Темешвар и от Влахия и на юг — Македония. Тази провинция е много по-планинска и по-плодородна от Сърбия. Но тя не е нито тъй приятна, нито пък разнообразна. Планините са толкова високи, че повечето от тях са винаги покрити със снегове. Те обграждат, както вече казах, множество равнини, много плодородни и раждащи в изобилие. Тук се живее още по-добре, отколкото в Сърбия. При все това в Турция няма нито едно място, където да се яде толкова лош хляб, понеже го пекат само под пепелта и е толкова зле омесен, че са необходими няколко дни, за да привикне човек към него. Говоримият език в страната е склавонски, който се чува и на много други места в Романия. Тази провинция е една от най-населените с християни в Турция извън онези, които следват православието, които са 30 пъти повече от турците. Там трябва да има 12 000 романски католици, подведомствени на двама епископи — на Исо и на Сипроа¹⁷, които се поддържат от църквата. Тези живеят в тази част на България, която е до Дунава. Лесно може да се установи, че когато страната е била свободна, жителите ѝ са били много разкошно облечени; защото и сега, при все че тур-

ците не им оставят нищо, жените са облечени много чисто. Те окачват на главите си всякакви монети, каквито им попаднат — както медни, така и сребърни, тъй че онези, които имат най-много, са считани за най-напети. Те така грижливо сплитат косите си, че е доста трудно да разпознаеш тъканта на тази работа. Те са спуснати отзад до кръста и не се допират до него, щом са нагласени така. Ризите им са бродирани около пазвата с разноцветни конци. Когато видяха нашите, се учудиха на скромността ни и защо не ги обогатим с тази смесица от цветове. Мъжете също носят някакъв вид смешно таке.

Петък, 25 юни, г. Де Е взе няколко турци в Ихтиман, за да ни придружат през планината, която е твърде лоша за колите, главно на мястото, наречено Капъль Дервент¹⁸, т. е. врата или планински проход. След като изкачихме и слязохме едно разстояние от седем часа, пристигнахме в голямо село, наречено от турците Яниколи, а от жителите Ново село¹⁹. То е първото в Романия. Като вървахме още 4 часа, намерихме голяма паланка, наречена Базаржик²⁰, където има много хубав кервансарай, построен от Ибрахим паша.

Тази планина, която отделя България от Романия, се нарича от италианците „Верига на света“, а от турците Дервент, име на всички планини, покрити с гори, както Балкан е [име] на съвсем голи скали, онова, което древните са подразбрали под името Хемус. Оставихме отдясно планините Родопи, където древните смятат, че Орфей някога е пръскал сладостта на арфата си. Тази планина, доколкото може да се съди външно е само клон от Хемус.²¹ Тукашните проходи са страшно опасни. Затова управителите на султана във всички тукашни провинции са наложили толкова добър порядък, че по планинските пътища са поставили хора, които предупреждават пътниците да внимават, когато е известно за разбойници.²² А по опасните места има даже и войници, определени да придружават минаващите, без тези да са длъжни да им плащат нещо.

В събота, 27-ми, след като вървахме 6 часа в една равнина и реката Марица ни бе все отдясно, пристигнахме във Филипополи, наричан от турците Филиба²³. Покрай пътя има множество могилки пръст, които турците смятат за гробове на някои от техните неприятели, разбити в тази равнина. Град Филипополи е в Романия, разположен покрай реката Марица в подножието на няколко хълма, отделени от планините. Той не е затворен с никакви стени: реката го огражда откъм север, а хълмовете му почти обкръжават останалото: не е било необходимо да го укрепяват, понеже е обкръжен отвсякъде. Името му свидетелствува, че е построен от Филип Македонски, баща на Александър. Но той е толкова променен, че не е останал никакъв белег от основателя му. Той е наполовина с християни и турци. Реката Марица, която минава оттам, се е на-

ричала в древността Хебрус. Извира от планината Родопа.²⁴ Като оросява значителна част от Романия, се влива в Архипелага срещу о. Самотраки в залив, получил нейното име. Тя бе много спаднала, но това не попречи да се разбере ясно, че тя не е нито толкова бавна, нито толкова студена, както древните са ни внушили. Преминахме я, преди да стигнем Филіпополи. На следния ден, 27 юни, като вървахме 9 часа през твърде плодородна равнина, каквито са всички в Романия, пристгнахме в Каяли — голямо село, изцяло населено с християни, които още говорят склавонски език.²⁵ Понеделник, 28-ми, отидохме да отседнем в Херманли^{25a}, на 10 часа път от Каяли. То е паланка, в която има няколко души турци. До нея има голямо село, населено с християни. Вторник, 29 юни, преминахме Марица по малък каменен мост, построен от Мустафа паша, и като извървахме през областта почти все по брега на реката Марица едно разстояние от 10 часа, пристгнахме в Андринопол. За да се избягнат големите несгоди, които човек понася при такова пътуване, трябва да се доставят хляб и вино от градовете. Иначе и в най-загубеното село ще се намерят евтини овце и птици, главно в онези [села], които са населени с православни. Защото в селищата, населени с турци, човек не намира почти нищо друго освен млечна храна. Мързелът им е тъй присъщ, че те биха умрели от глад, ако не бяха стадата им, които ги поддържат. През време на пътуването ни пристгнахме винаги твърде рано на квартира, понеже тръгахме в зори. Така нашите хора имаха време да подготвят припасите, които нашият чауш бе наредил да им донесят за сметка на султана. Те сготвиха още вечерта яденето ни, за да можем на другия ден да се спрем при първата срещната чешма, където има трева за конете, без да сме длъжни да търсим село. Иначе пътуващите из Турция печелят много от милосърдието на турците и от вярването, че има друг живот. Тези хора вярват напълно, че всички, които вярват в бога по Мохамедовата вяра, ще бъдат спасени. Но никой не ще блаженствува преди второто пришествие и че мъжете ще бъдат на едно място, а жените на друго и ще бъдат утешени или измъчвани според доброто или злото, което са вършили. Затова повечето от онези, които имат възможност, се стараят да поправят стореното от тях зло, като създават благотворителни учреждения по големите пътища, за да облекчат пътниците, считайки тези дела за много богоугодни. Обикновено те строят джамии, на които отреждат големи доходи. Но това е допустимо само за онези, които са подпомогнали завладяването на някои земи от християните. Други строят кервансарай със страноприемници, където пътниците без разлика на религия могат да бъдат хранени в продължение на три дни. Такива има много по пътя Белград — Константинопол. Когато ние пребивавахме из тях, ни

донасяха на всеки по една порция. Онези, които нямат възможност да харчат толкова средства, нареждат да се докара вода по големия път или строят мостове за удобство на пътниците. Град Андринопол, преди да нарасне и да бъде застроен наново от императора Адриан, който му даде и името, се наричаше Орест.²⁶ Той е разположен на върха и по склоновете на един хълм там, където реката Тунзе и Арасе²⁷ се сливат с Марица. Няма друго място в Романия, където въздухът да е тъй мек и умерен: той е на 42 гр. и 45 м ширина и 52 гр. дължина. Заграден е с обширни равнини и е еднакво отдалечен и от морето и от планините, които обикновено изменят характера на съседните им места. Работната земя зависи от милосърдието на небето: тя е, която дава зърното в изобилие, нещо, за което е годна повече от всичко друго.

Този град е останал под властта на християните до 1363 г., когато турският владетел Сюлейман III го взел със следната хитрост.²⁸ Градската стена била пробита в долната ѝ част толкова, че да може оттам да премине един човек. През нея всяка нощ излизал един грък да събира жито на полето. Като научил за това Сюлейман, той наредил всеобща атака от другата страна на града, при която той успял да вкара през това място значителен брой от най-добрите си бойци, които превзели една от портите и улеснили влизането му оттам. Смъртта му попречила да се възползува повече от това завладяване. Но неговият наследник Амурат схванал предимствата на този град пред Бруса във Витиния и пренесъл седалището си там, като наредил да построят там един сарай във от града, в който османците пребивавали постоянно чак до завладяването на Константинопол. Тяхното (на султаните) пребиваване там допринесло за разрастването на града извън крепостта [от времето] на императора Адриан, която се вижда и до днес и се намира на няколко места сред града. Частните постройки са твърде хубави за страната. Колкото до обществените постройки, има един безистен, целият засводен и много красив, където се продават платове. Мястото, където обушарите държат дюкяни, е също съвсем засводено и много хубаво изградено, както другите. Във всички градове на Турция всички занаятчии от един и същ занаят пребивават на едно място. В най-високата част на града има разкошна джамия, която султан Сюлейман е наредил да построят. Ако прибавим към това и сарая, който се намира в много приятна местност, и красивия каменен мост с шест свода, в цяла Турция не ще се намери друг град освен Константинопол, който да има по-красиви обществени постройки.

Град Андринопол е още под бейлербейството на Гърция, което турците наричат румилийско бейлербейство. Всеки три години от Портата изпращат там един мола кади, който раз-

дава правосъдие там като първа и последна инстанция, понеже само той е съдия в града. Той отговаря още за полицията, от което получава голям приход извън злоупотребите и неправдите, които върши, за да си събере за подарък, когато се върне в Цариград, с цел да попречи да не му вземат живота или да получи друга задача или друга служба. Длъжността съдия или кадия на Андринопол е много уважавана между тях. Защото онези, които минат през нея, са назначавани обикновено за кадии на Константинопол и после за кадъаскери. За охрана на града има няколко еничери и няколко спахии, които се подчиняват пряко на началниците си и признават за началник само своя ага, непосредствено подчинен на султана. Докато ние пребивавахме там, мола кади настани и издържаше господин Де Е и се стремеше да му създаде задоволство.

Романия се е наричала Тракия в древността. Но понеже Константин е пренесъл седалището на империята в Константинопол, който нарекал нов Рим, поискал и околната област да се нарича Романия. Оттогава турците, като започнали завоеванията си в Европа от тази провинция, са си служели почти със същото това име и я нарекли Ромели. Но без да се ограничават в границите на Романия, те назовали Ромели повече от завладените в Европа земи. Така че днес под това име те подразбират всички земи, подведомствени от румилийското бейлербейство, за което говорих по-горе.

Романия граничи на изток с Голямото море (което турците наричат Черно), с Цариградския проток²⁹, с Мраморно море и Галиполския проток³⁰. На юг — с архипелага, на север и запад с планината Хемус, която я отделя от България и Македония. Обхватът ѝ от реката Стримон³¹, наречена сега Мармар, до Голямото море е 85 часа път. От планината Хемус до протока Галиполи — 55 часа. Тя е между 41—44 гр. височина. Дължината ѝ е от 47—56 гр. Според това си местоположение тя би следвало да бъде твърде умерена по климат. Но северните ветрове, които идват откъм Черно море, я измъчват до такава степен, че тя е много студена в някои краища. Това е причина зърнените храни да са по-добри от лозята там, като изключим южната част, където растат доста добри. Има и няколко пасища, като Дориск³², по течението на река Марица, много обширно. Султанът има там хубава конюшня, поради което местните жители не отхранват там повече от 2000 коня. Разказва се, че на това място Ксеркс направил преглед на войските си, след като преминал в Европа. Във Франция няма друга провинция освен Пикардия, която да напомня на Романия. Защото там има само големи равнини без дървета, на места с малки хълмове. Има много повече християни, отколкото турци и евреи, взети заедно. При все това те не линейт под тиранията на тези неверници, които безнаказано ги оскър-

бяват. Единственият начин, който им остава, за да се запазят някак от тази мизерия, е да дадат най-хубавите си дъщери за жени на влиятелни и властни местни турци, за да получат подкрепата им. Така постъпват много християни, но без дъщерите им да променят религията си, при все че са оженени според турски закон. От всички големи градове, които някога са съществували в тази провинция, само Константинопол, Андринопол и Филипополи са съхранени. Що се отнася до Филипи³³, там се виждат само развалини, свидетелстващи, че е била някога цветуща, а и Траянополи³⁴ е изгубил много от миналото си величие.

След като прекарахме цял ден в Андринопол, заминахме оттам в четвъртък, първия ден на юли, към 10 часа и за да сложим в ред дневния си режим на ходене, вървахме само 4 часа до Абса³⁵, където спяхме. Това е малка паланка, населена с турци, където все пак има красива джамия и голям кервансарай, покрит с олово. Един от главните тукашни финансови управници е наредил да го построят за изкупление на греховете му. Горещината ни принуди да променим реда на пътуването ни и да използваме нощта вместо деня. Това турците правят обикновено, но повече в Азия и Африка, където горещините са по-големи. Заминахме от Абса малко преди полунощ. След като вървахме до изгрев слънце, напасахме пак конете си в една ливада, на която попаднахме, като се възползувахме от обществените свободи: понеже във всички турски области покрай големите пътища се срещат пасища, където и християни, и турци могат да напасат конете си, без да плащат нещо. След като постояхме там известно време, отидохме да обядваме в едно село, наречено Баба Ески и оттам да нощуваме в Бергас, като вървахме всичко 11 часа. И в тази паланка има много красива джамия и голям кервансарай, построен от Мустафа паша, на който той е оставил такъв доход, че всички пътници биват хранени там цял ден безплатно. При все че бяхме на издръжка на султана, не пропуснаха да донесат на всеки от нас хляб, ориз и овнешко.

Паланката Бергас, както повечето от тези между Андринопол и Константинопол е населена с турци. Но селата от двете страни на големия път са изпълнени с християни, които работят за прехранването на тези неверници, които считат за позорно да работят каквато и да е физическа работа и се смятат родени само да воюват и да подсилват закона на техния пророк. Повечето от турците, живеещи из тези паланки, са конници, наречени спяхии-тимариоти, които султанът изпраща за охрана на провинциите си и които доживотно ползват известни тимари, като карат християните да обработват земите им.

Заминахме за Бергас около 11 часа вечерта. След като вървахме десет часа и напасахме конете си из ливадите, пристигнахме в една паланка, наречена Шиурли³⁶, където Селим

бе изгубил битката срещу баща си Баязид. Там се виждат толкова костенурки, че земята почти е покрита с тях, понеже нито гърците, нито турците ги ядат. Там срещнахме множество албанци, които отиваха в Анадол, за да жънат и да припечелят нещо за сметка на мързела и разпуснатостта на турците, живеещи в този край. Те правят така всяко лято, като се завръщат по домовете си, щом мине сезонът, за да прекарат зимата с малкото, което са спечелили. Те режат житото по забележителен начин — сърповете им са по-дълги и по-прави от нашите. Те ги държат с дясната ръка, а в лявата имат едно дърво, малко извито и изострено, на което има три дупки, за да поставят там трите пръста. Така те захващат и отрязват много повече жито, отколкото ние правим това. Те го вършеят също по особен начин: не с камшици, а с волове, както се прави из цяла Гърция.

Понеже, като вървахме през нощта, нямахме удовлетворението да сме видели страната и понеже при това студът бе нетърпим, решихме да вървим вече само през деня, въпреки че горещината бе силна“ (с. 64—85).

Увод, подбор и превод: Б. Цветкова

Коментар: П. Коледаров и Б. Цветкова

¹ Бележките за Лун де Е, барон дьо Корманен, са по G. Tongas, L'ambassadeur Louis Deshayes de Cormenin (1600—1632) Paris, 1937; Cl. D. Rouillard, op. cit., p. 243 сл.; P. Самарџић, пос. съч., с. 64—67.

² Voyage de Levant fait par le commandement du roy en l'année 1621 par le Sr D. C. A. Paris, 1624; Paris, 1629; 1632 и 1643.

³ P. Matković във RadJA, 129, 1896; J. Томић, Опис два путовања преко Балканског Полуострова француског посланика де Хе-а у 1621 и 1626 г. от непознатого писца. Споменик 37, 1900; P. Самарџић, пос. съч., с. 163—175.

⁴ В български превод за един отрязък от пътя вж. А. Иширков, Град София през XVII в., София, 1912, с. 68—70.

⁵ Гр. Светозарево, Югославия.

⁶ Дадено в българската му езикова форма, дн. гр. Парачин, Югославия.

⁷ Гр. Ражан, Югославия.

⁸ Гр. Смедерево, Югославия.

⁹ Авторът се ръководи от разпространеното на запад географско деление на Балканите на провинции Романия, България, Македония, Албания, Епир, Ахея, Морея, Сърбия, Босна и др. Това е смесица от картографски традиции от античността (означаване на областите с имената на римските провинции) и наложили се понятия през средните векове. Такива са напр. България, Сърбия и Албания — означаващи страните, където са се развили държави, покорени от османските турци. Като отбелязват интересуващите ги във връзка с изучаването на античната древност Македония и Тракия, за страната България западноевропейците отреждали само територията от българските земи между Дунава, Стара планина и Черно море и р. Морава или Тимок. Те я наричали също провинция, въпреки че

подобна единица под това име не е създавана в османското административно деление.

¹⁰ Тоест славянският.

¹¹ Бела паланка, Югославия.

¹² Клисурса при Бела паланка, Югославия.

¹³ Гр. Пирот, Югославия.

¹⁴ Гр. Нови пазар, Югославия.

¹⁵ Тоест Румиллийското бейлербейство.

¹⁶ Тоест Тракия.

¹⁷ Католишката пропаганда през XVII в. установява няколко диоцеца в българските земи: София (със седалище Чипровец), Никопол, Скопие, Охрид, Марцианопол (на който били подчинени и католиците във васалните на султана княжества на север от Дунава — Влашко и Молдавия, и др.). Срв. Н. Милев, Католишката пропаганда в България през XVII век, София, 1914.

¹⁸ Траянови врата.

¹⁹ С. Ветрен, Пазарджишки окръг.

²⁰ Гр. Пазарджик.

²¹ Очевидно погрешно сведение.

²² Става дума за дервентджии.

²³ Гр. Пловдив.

²⁴ Марица извира от Рила.

²⁵ Част от гр. Димитровград, Хасковски окръг.

^{25a} Гр. Харманли, Хасковски окръг.

²⁶ Произволно име на Одрин, дадено му от кръга писатели около Константин Багрянородни, за да се свърже с Македонската династия (произлизаща от средновековната византийска тема Македония в Одринско), с антична Македония и Орестиада — една от ядките на древната македонска държава и владетелски род. Страбон съобщава, че Орест, синът на Агамемнон, завзел областта по горното течение на р. Бистрица между Преспанското и Костурското езеро. Той ѝ дал името си Орестиада и основал град, който бил назоваван Орестийски Аргос (срв. Страбон, VII, 7—8; вж. Извори за старата история и география на Тракия и Македония, София, 1949, т. 2, с. 218).

²⁷ Р. Тунджа и р. Арда.

²⁸ Градът е овладян от тюркски вождове, несвързани с династията на Осман в 1369/1371 г. (Срв. I. Beldiceanu-Steinherr, La conquête d'Andrinople . . . , p. 439—461.

²⁹ Босфора.

³⁰ Дарданелите.

³¹ Р. Струма.

³² Древният град Дориск е бил гръцка колония, разположена близо до устието на Марица, недалеч от десния ѝ ръкав.

³³ Античният и средновековен град е бил между градовете Драма и Кавала.

³⁴ Античният и средновековен град е бил близо до дн. с. Лутрос (или Терма Лутра), Дедеагачко, дн. Александруполско, Гърция.

³⁵ Хафса, Турция.

³⁶ Чорлу, Турция.